

N:o 15.

Ank. till Riksd. Kansli den 10 Mars 1873, kl. 2 e. m.

*Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 2,
i anledning af väckta motioner rörande folkskole-
inspektörers tillsättning.*

Till Utskottet hafva blifvit hänvisade tvänne motioner rörande tillsättning af folkskoleinspektörer, nemligen:

en af Herr *Per Nilsson* från Christianstads Län, hvilken — under åberopande af sin vid sistlidne riksdag afgifna motion, N:o 116, med förslag, att det åt landstinget i hvarje län måtte uppdragas att föreslå tre för insigter, redbarhet och intresse för folkskolan välkända män, boende inom länet, och att Chefen för Ecklesiastik-departementet måtte för högst fem år förordna en eller, om behofvet i de större länen sådant påkallade, tvänne af dessa att utöfva inspektion i alla inom länet varande folkskolor samt derom årligen afgifva berättelse till landstinget och vid inspektionsperiodens slut till nämnda departement — dels af det bifall, som inom Andra Kammarer då vunnits åt motionens syfte att för folkskoleväsendet väcka en allmännare, mera utbredd pligtkänsla och verksamhet än för närvarande vore förhållandet, dels af bemälde Departementschefs i Andra Kammarens Protokoll för den 9 Mars 1872 intagna yttrande i frågan, hemtat anledning att nu uti sin inom nämnda Kammarer afgifna motion, N:o 57, förnya sitt förslag och därför antaga den form, Andra Kammarer vid sistlidne riksdag åt detsamma gifvit, nemligen:

Bih. till Riksd. Prot. 1873. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 9 Häft.

att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse anhålla, att för tillsättning af folkskoleinspektörer Kongl. Maj:t täcktes från landstingen infordra förslag, samt att folkskoleinspektörerna måtte åläggas att till landstinget inlemnå årsberättelser;

en af Herr *Jonas Andersson* afgifven motion, N:o 179, hvaruti anförts: att ehuru den hittillsvarande folkskoleinspektionen visserligen icke förtjenat klander, densamma likväl numera icke kunde i allo motsvara tidens fordringar, hvilket bevisades deraf, att flera landsting funnit nödigt att fullständiga statens inspektion genom att utse egna inspektörer; att dessa anordningar redan burit välgörande frukter och skulle enligt motionärens förmenande verka långt kraftigare, om landstingen i detta hänseende vore mera »auktoriserade» än nu vore fallet; att statens inspektion öfver folkskolorna, likasom all centralisation under regeringsmaktens handhafvande, icke kunde frigöra sig från benägenheten att stelna i former; att landstingsinstitutionen, som vid tiden för inspektionens införande icke fanns till, vore synnerligen lämplig att både ingjuta lifaktighet i sjelfva inspektionen och väcka allmänhetens intresse för folkskoleväsendet. I anledning häraf och under uttalande i öfrigt af den åsigt, att ett mindre antal inspektörer med ständig tjenstgöring skulle utföra bättre inflytande än ett flertal genom oftare skeende, men flygtiga besök vid hvarje skola, har motionären föreslagit: »att Riksdagen beslutar, dels att det till folkskoleinspektionen inom riket afsedda anslagsbelopp ställes till Kongl. Maj:ts disposition för att bland samtliga landstingen fördelas efter hittills följda grunder, dels ock att Riksdagen i underdånig skrifvelse anhåller, det Kongl. Maj:t täcktes åt landstingen uppdraga att inom hvar sitt område utse nödigt antal lämplige och kompetente inspektörer öfver folkskolorna inom landstingsområdena med skyldighet för landstingen att ej mindre till Kongl. Maj:t än ock till domkapitlen årligen insända de af skoleinspektörerna afgifna berättelser.»

Då dessa motioner, ehuru af olika omfattning, beröra samma ämne, har Utskottet ansett dem böra i sammanhang behandlas.

Hvad beträffar Herr *Per Nilssons* nu åberopade, vid 1872 års riksdag väckta motion, hvilken till Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskott remitterades, hade samma Utskott på de i dess utlåtande N:o 20 anförda grunder afstyrkt bifall till densamma; hvaremot fyra reservanter, med underkännande af öfriga i motionen framställda motiv och närmare bestämmelser, endast fäst at sig vid hvad de förmenat vara motionens hufvudsyfte, nemligen »att för folkskoleväsendet väcka en mera utbredd pligtkänsla och verksamhet än hvad för närvarande vore förhållandet,» samt sålunda, på det att landstingen måtte uppfordras att med större

intresse omfatta folkskoleväsendet och bereda detsamma rikligare bidrag, förordad motionen till den form, som i Andra Kammarens omförmälda beslut blef antagen. Första Kammarerna deremot biföll utan öfverläggning dess Tillfälliga Utskotts i ämnet afgifna afstyrkande utlåtande.

Till belysning af föreliggande ärende finner Utskottet lämpligt att här erinra om följande:

att Rikets Ständer, enligt underdåniga skrifvelsen den 26 Oktober 1860, med underrättelse om Ständernas bifall till Kongl. Maj:ts proposition om inrättandet af en ordnad inspektion öfver folkskolorna »för att erhålla noggrann kännedom rörande den ståndpunkt, hvarpå folkundervisningen inom riket sig befunne, till ledning för bedömandet af de åtgärder, som för dess förbättrande borde vidtagas,» anvisat å extra stat det härför äskade belopp 17,000 R:dr;

att Rikets Ständer, i underdånig skrifvelse den 16 November 1863, vitsordad »den allmänt erkända nytta inspektionsinrättningen visat sig medföra,» och, för att sätta den i tillfälle att ändamålsenligt utveckla sig, anslagit härför ytterligare 13,000 R:dr att tillsammans med förut anvisade 17,000 R:dr uppföras å ordinarie stat; dervid dock Rikets Ständer förmålte sig anse betänkligt att föreslå särskilda tjänsters inrättande för ändamålet; men anhöllo att hvarje skola årligen måtte besökas och tryckta berättelser till konsistorier och skolstyrelser utdelas;

att Rikets Ständer, enligt underdåniga skrifvelsen den 16 Juni 1866, med förmälan, »att inspektionsinrättningens gagnande inflytande varit allmänt erkänt,» höjt anslaget med 10,000 eller till 40,000 R:dr;

att Riksdagen, i underdånig skrifvelse den 4 Juni 1867, hvari bland annat yttras, »att den af Kongl. Maj:t anbefalda folkskoleinspektion hade kraftigt bidragit till folkskoleväsendets utveckling och särskildt medfört det goda, att folkskolelärarne icke lemnats i okunnighet om nyare förbättringar inom denna undervisningsgren, samt att denna inspektion utan tvifvel skulle, sedan de af staten anställda folkskoleinspektörernas antal för dåvarande inspektionsperiod kunnat ökas till 39, fortfarande och i än rikligare mån bära god frukt», anhöll, att Kongl. Maj:t ville infordra landstingens yttranden, »huru folkskoleinspektionen borde lämpligast ordnas samt huruvida och i hvad mån de ville lemna bidrag till en verksam och tillräcklig inspektion öfver folkskolorna;»

att af de svar, som med anledning häraf ingingo, inhemtas:

dels att en fullständigare och verksammare inspektion förmenades vinnas derigenom antingen:

1:o att folkskoleinspektörerne utslutande egnade sig åt inspektionskallet, hvilken åsigt framstälts af 8 landsting, eller

2:o att de nuvarande inspektionsdistrikten fördelades i flere till omfånget mindre, en mening, som uttalades af 4 landsting, eller

3:o att en landstingsinspektion anordnades vid sidan af eller underordnad den af staten bekostade, hvilken åsigt omfattats af 6 landsting; dels att den hittillsvarande inspektionen befunnits tillfyllestgörande, en åsigt, som delats af 5 landsting; hvarförutom tvänne icke uttalat sin mening i förevarande hänseende;

att beträffande tillsättning af inspektörer tvänne landsting (Christianstads och Halmstads läns), under erbjudande att sjelfve bekosta hälften eller derutöfver af det arvode, som ansetts erforderligt, yrkat, att inspektörerne måtte genom val af landstingen utses. Till denna åsigt kan ock anses hafva slutit sig ett landsting (Gefleborgs), som föreslagit, att tillsättningen skulle ske genom en af biskop och landsting gemensamt utsedd nämnd. Rättighet att föreslå två eller tre till inspektörer lämpliga personer har, likaledes i sammanhang med erbjudandet att till större eller mindre del bidraga till deras aflöning, yrkats af tre landsting (Göteborgs, Westmanlands och Kalmar läns södra), till hvilka kan räknas Skaraborgs läns, som föreslagit, att tillsättningen måtte ske efter ansökan och landstinget ega att öfver de sökandes lämplighet sig yttra. De öfriga 18 landstingen, af hvilka flera anvisat bidrag till inspektörernes aflöning, hafva dels icke påyrkat något inflytande vid dessas tillsättning, dels uttalat den mening, att de framgent borde af Kongl. Maj:t utses.

Inspektörernes antal, som under första inspektionsperioden utgjorde 20, ökades 1866 till 28, 1867 till 39 (»efter hvilken tid folkskoleväsendet, till hufvudsaklig del genom det lifvande inflytande inspektionen derpå utöfvat, i hög grad utvecklats:» se Bil. N:o 7 till Kongl. Maj:ts Proposition N:o 1 år 1872) samt sedermera till 48, af hvilka 3 åtnjuta arvoden af landsting, de öfriga af statsmedel, för hvilket ändamål 1872 års Riksdag höjde anslaget med 12,000 eller till 52,000 R:dr.

Af hvad sålunda förekommit framgår, att Riksdagen vid skilda tillfällen afgifvit fördelaktiga vittnesbörd om de välgörande frukter, folkskoleinspektionen burit, äfvensom att densamma under sednare åren städse blifvit ändamålsenligare ordnad. De brister, som tilläfventyrs ännu vidlåda den, torde ock härleda sig mindre från det sätt, hvarpå inspektörerne tillsättas, än från hinder, hvilka det icke varit möjligt att allestädes undanrödja. Ett sådant hinder anser Utskottet ligga i svårigheten att för hittills anvisade ringa aflöning erhålla personer på en gång lämpliga och villige att, utslutande eller ens företrädesvis egna sig åt det viktiga

inspektörskallet. Utskottet biträder nemligen i allo den åsigt, som icke allenast af flere landsting utan jemväl af motionärerne framhållits, att inspektionen, på detta sätt ordnad, skulle vinna den största kraft och på folkskoleväsendets utveckling öfva det möjligen bästa inflytande.

Härtill erfordras likväl, att, på sätt nyss är antydt, nu utgående arvoden i väsendtlig mon höjas, och då det icke tillkommer Utskottet att i detta hänseende framställa något förslag, tillåter sig Utskottet endast angifva den väg, som efter dess förmenande skulle säkrats leda till målet.

Så länge folkskoleväsendet utgör en maktpåliggande statsangelägenhet, i det att allmänna medel anvisas för folkskolans bestånd och utveckling, men också genom lagar hennes omfång och mål bestämmas samt hennes verksamhet ordnas, måste det tillkomma staten såväl rättighet som skyldighet att vaka öfver dessa lagars tillämpning och de anvisade medlens rätta användning. Denna rättighet bör staten icke afhända sig, lika litet som den bör frigöra sig från denna skyldighet. Det synes också vara ur denna synpunkt, som national-representationen, på sätt ofvan anförda skrivelser ådagalägga, städse haft den uppfattning, att folkskoleinspektionen bör af regeringen genom dess utsedda ombud å det allmännas vägnar utöfvas. Att till landstingen öfverflytta utöfningen af denna myndighet saknar så mycket heldre anledning, som landstingen i sin egenkap af kommunal-representation hafva ett helt annat verksamhetsområde. Härtill kommer ock, dels att den hittillsvarande folkskoleinspektionen hvarken af motionärerne eller andra befunnits förtjena klander, dels att det är landstingen obetaget att, på sätt jemväl inom flere län redan eger rum, genom af landstingen tillsatta och aflönade inspektörer taga en ganska verksam och ingripande del i tillsynen öfver folkskolan.

Ehuru Utskottet sålunda vid öfverläggningen om Herr Jonas Andersons framställning funnit densamma i hvad den rör lämpligheten deraf, att inspektörer odeladt egna sig åt sitt kall, förtjent af synnerlig uppmärksamhet och på sätt af det följande inhemtas äfven i öfrigt till densamma tagit hänsyn, föranlåtes likväl, i stöd af hvad mot samma framställning synes kunna anmärkas, Utskottet hemställa:

1:o.

att Herr Jonas Andersons motion icke måtte bifallas.

Fastän således Utskottet ansett sig icke kunna tillstyrka upphäfvande af statens i lag och sakens natur grundade rätt att sjelf utöfva öfver-

inseendet öfver folkskolan, har Utskottet dock icke förbisett hvarken vigten af en allt mera utbredd pligtkänsla och verksamhet för vårt folkskoleväsende och särskildt af landstingens allt större omvårdnad därför, eller nyttan deraf att, medelst inrymmande åt landstingen af något begränsadt inflytande å tillsättningen af statens folkskoleinspektörer, landstingen manas till ett alltjemt växande intresse för denna riksviktiga angelägenhet. För sådant ändamål synes lämpligen kunna i fråga sättas, att landsting måtte medgifvas rättighet att, i enlighet med de grunder och den ordning Kongl. Maj:t kan finna skäligt föreskrifva, afgifva förslag för tillsättandet af folkskoleinspektörer inom landstingsområdet. Huruvida ett ovilkorligt åliggande för samtliga landstingen att sådant förslag afgifva vore det verksammaste medlet härtill, lemnar Utskottet derhän, men föreställer sig att, om rättighet i detta hänseende lemnades endast åt de landsting, som för främjandet af folkundervisningen inom länet anvisat bidrag, sådant både bättre stode tillsammans med landstingens handlingsfrihet och säkrare ledde till det afsedda målet.

Utän tvifvel skulle ock en årlig berättelse öfver inspektionen — tilläfvventyrs af mindre omfång och annan uppställning än den, som till Ecklesiastik-departementet vid inspektionsperiodens slut aflemnas — tjena landstinget till god ledning för afhjelpandet af befintliga brister inom länets folkskoleväsende och en föreskrift om sådan berättelses aflemnande till landstingen någon tid före deras sammanträdande medföra stort och allmänt gagn.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, tillstyrker Utskottet:

2:o.

att Herr Per Nilsons motion måtte på det sätt bifallas, att Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla,

a) att Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, om och huruvida i län eller landstingsområde, hvarest på grund af landstings beslut bidrag till folkskoleväsendet utgår, landstinget må lemnas tillfälle att afgifva förslag för tillsättandet af folkskoleinspektörer, samt, derest Kongl. Maj:t skulle finna en sådan åt landsting medgifven rättighet lända till folkskoleväsendets

ytterligare utveckling och förkofran, meddela de i sådant afseende erforderliga forskrifter;

b) att inspektörerne åläggas att årligen till landstinget afgifva berättelse, som bör fjorton dagar före landstingets sammanträde vara till vederbörande sekreterare insänd.

Stockholm den 10 Mars 1873.

På Utskottets vägnar:

J. Sjöberg.
